

KÁRPÁT-HAZA

SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2024/ különszám

HÚSZ ÉVE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

CSERNICKÓ ISTVÁN – HLADONIK GERGELY
Az európai integráció és a kisebbségek nyelvi jogai

LAMPL ZSUZSANNA
Fele igen, fele nem, avagy 2024-es vélemények az Európai Unióról
a szlovákiai magyarok körében

BORBÉLY MÁTYÁS
A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának 1990 utáni
változásai a Kárpát-medence NUTS3 szintű térségeiben

KALMÁR ZOLTÁN
A Kárpát-medencei vízerőművek: zöldenergia és környezetvédelem

RICZ ANDRÁS
Magyarország európai uniós csatlakozásának hatásai a vajdasági magyar közösségre

BENEDEK JÓZSEF
Gazdasági felzárkózás és területi egyenlőtlenségek: a magyar
és romániai régiók gazdasági teljesítményének összehasonlító vizsgálata

LELKES GÁBOR
A felvidéki magyar közösség helyzetének alakulása
Szlovákia európai uniós csatlakozását követően 2004–2024

SEBŐK LÁSZLÓ
A Szlovéniában (Muravidéken) élő magyarok helyzete, perspektívái

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

HÚSZ ÉVE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

2024/ különszám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

HÚSZ ÉVE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

2024/ különszám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2024/ különszám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bakk Miklós, Bali János, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán,
Nagy Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc,
Rácz Szilárd, Salamin Géza, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc,
Sztók Szilvia, Tóth Géza, Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik, Bern Andrea

Tipográfus

Nádas Zsófia

Tördelőszerkesztő

Simon Andrea

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2024, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi a kiadó álláspontját.

A lapszám a Magyar Kultúraért Alapítvány nevében és képviseletében
eljáró Petőfi Kulturális Ügynökség által meghirdetett *Tudományos
folyóiratok működésének támogatása* című, FIT-SN-2023 kódszámú
nyílt pályázati konstrukció támogatása keretében jelenik meg.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

ELŐSZÓ	6
TANULMÁNYOK	8
Csernicskó István – Hladonik Gergely Az európai integráció és a kisebbségek nyelvi jogai	8
Lampl Zsuzsanna Fele igen, fele nem, avagy 2024-es vélemények az Európai Unióról a szlovákiai magyarok körében	19
Borbély Mátyás A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának 1990 utáni változásai a Kárpát-medence NUTS3 szintű térségeiben	30
Kalmár Zoltán A Kárpát-medencei vízerőművek: zöldenergia és környezetvédelem	47
Ricz András Magyarország európai uniós csatlakozásának hatásai a vajdasági magyar közösségre	61
Benedek József Gazdasági felzárkózás és területi egyenlőtlenségek: a magyar és romániai régiók gazdasági teljesítményének összehasonlító vizsgálata	75
Lelkes Gábor A felvidéki magyar közösség helyzetének alakulása Szlovákia európai uniós csatlakozását követően 2004–2024	90
STATISZTIKAI KÖZLEMÉNY	106
Sebők László A Szlovéniában (Muravidéken) élő magyarok helyzete, perspektívái	106
RECENZÍÓ	122
Bern Andrea Recenzió Tove H. Malloy és Balázs Vizi <i>Research handbook on minority politics in the European Union</i> c. művéhez	122
ABSZTRAKTOK	128

Cserniczkó István

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Hladonik Gergely

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Az európai integráció és a kisebbségek nyelvi jogai
Kárpát-haza Szemle, 2024 (ksz), pp. 8–18, 128–129.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2024.ksz.01

Az európai integráció és a kisebbségek nyelvi jogai

A határok megváltoztatása nagy szerepet játszik egy nemzet identitásképzésében, hiszen hatással van az emberek szociális hálójára. Ez a mesterségesen előidézett folyamat hatással van a nyelvhasználatra is. A jelenlegi európai integrációs folyamatok azzal kecsegtetnek, hogy az államhatárok légiessé és szimbolikussá válnak, és a végbemegy a magyar nemzet, nyelv és kultúra virtuális egyesülése. Az 1990-es években az európai integrációs folyamatok és a nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumok megszületése alapján remélhető volt, hogy mindez pozitív hatással lehet a kisebbségek nyelvi jogaira, és a korábbi, a kisebbségi magyar nyelvhasználatot korlátozó nyelvpolitika után egy új korszak köszönhet be. Az európai kisebbségvédelmi rendszer egyik alapvető dokumentuma a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája. A Kartát Magyarország és minden szomszédja ratifikálta, s Budapest az összes szomszédos állam hivatalos nyelvét, illetve a szomszédos országok mindegyike a magyar nyelvet a Karta védelme alá vonta. Jelen tanulmány célja, hogy a Szakértői Bizottság hivatalos monitoring jelentései alapján bemutassa: a Magyarországgal szomszédos országok milyen mértékben teljesítették a magyar nyelv vonatkozásában saját vállalásaikat a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának gyakorlati alkalmazása során.

Kulcsszavak: európai integráció, kisebbségek nyelvi jogai, kisebbségvédelem, Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája

European Integration and the Linguistic Rights of Minorities

The redrawing of borders plays a pivotal role in shaping a nation's identity, as it influences people's social networks. This artificial process also has a profound effect on language usage. Current European integration efforts promise to render state borders more permeable and symbolic, while fostering a virtual unification of the Hungarian nation, language, and culture. In the 1990s, the progress of European integration and the development of international minority protection frameworks gave rise to optimism that these changes would positively impact the linguistic rights of minorities, ushering in a new era following the previous policies that restricted the use of the Hungarian language by minority communities. The European Charter for Regional or Minority Languages stands as one of the cornerstone documents within the European system of minority protection. Hungary and all of its neighbouring countries have ratified the Charter. Budapest has extended the Charter's protection to encompass the official languages of all neighbouring countries, as well as the Hungarian language used in those countries. This study aims to evaluate, based on the official monitoring reports from the Committee of Experts, the extent to which Hungary's neighbouring countries have honoured their commitments regarding the use of the Hungarian language within the framework of the European Charter for Regional or Minority Languages.

Keywords: European integration, linguistic rights of minorities, minority protection, European Charter for Regional or Minority Languages.

TANULMÁNYOK

CSERNICKÓ ISTVÁN – HLADONIK GERGELY

Az európai integráció és a kisebbségek nyelvi jogai

1. Bevezető

A határok megváltoztatása nagy szerepet játszik egy nemzet identitásképzésében, hiszen hatással van az emberek szociális hálójára. Ez a mesterségesen előidézett folyamat hatással van a nyelvhasználatra is. A jelenlegi európai integrációs folyamatok azzal kecsegtetnek, hogy az államhatárok légiessé és szimbolikussá válnak, és a végbemegy a magyar nemzet, nyelv és kultúra virtuális egyesülése. Az 1990-es években az európai integrációs folyamatok és a nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumok megszületése alapján remélhető volt, hogy mindez pozitív hatással lehet a kisebbségek nyelvi jogaira, és a korábbi, a kisebbségi magyar nyelvhasználatot korlátozó nyelvpolitika után egy új korszak köszönhet be. Az európai kisebbségvédelmi rendszer egyik alapvető dokumentuma a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája. A Kartát Magyarország és minden szomszédja ratifikálta, s Budapest az összes szomszédos állam hivatalos nyelvét, illetve a szomszédos országok mindegyike a magyar nyelvet a Karta védelme alá vonta. Jelen tanulmány célja, hogy a Szakértői Bizottság hivatalos monitoring jelentései alapján bemutassa: a Magyarországgal szomszédos országok milyen mértékben teljesítették a magyar nyelv vonatkozásában saját vállalásaikat

a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának gyakorlati alkalmazása során.

2. Határképződés és határtalanítás

A határ az első világháborút lezáró békeszerződések óta meghatározó szerepet játszik a magyar nemzetről, kultúráról és nyelvről folyó diskurzusokban, hiszen meghúzásuk után az adminisztratív és közigazgatási határok átalakítják, meghatározzák az emberek szociális hálóját: a határon belüli kapcsolatok felerősödnek, a határon átnyúló kapcsolatok pedig ilyen-olyan akadályokba ütköznek, ezért rendszerint gyengülnek, s így a határoknak identitáskonstruáló hatásuk is lehet (KAMUSZELLA, 2015). Az államhatárok kettős természetűek: egyszerre idéznek elő konvergenciát és divergenciát, egyebek mellett a nyelvhasználatban is. A nem ritkán mesterségesen meghúzott határokon belüli nyelvváltozatok fokozatosan elkezdnek egymáshoz közeledni és a kiegyenlítődés irányába változni, míg a határ másik oldalán rekedt nyelvi változatokban az elkülönülés erősödik fel (PALANDER et. al., 2018, 7.o.). 1920 óta „a Kárpát-medencében a magyar nyelv nem egyetlen országban változik, hanem a történelem jelenlegi állása szerint most éppen nyolcban egyszerre, a nyelvi változást pedig

minden országban más-más tényezők befolyásolják” (SZILÁGYI, 2008, 106.o.). Évtizedekkel az első és a második világháborút lezáró békekötések után az 1990-es években ismét átrendeződtek az európai államhatárok, és esély kínálkozott arra, hogy a térség államai azonos szövetségi körbe kerüljenek. A Kárpát-medence államainak az európai integrációja azzal kecsegtetett, hogy hosszú idő után végre átjárhatóvá, légiessé és szimbolikussá válnak az országhatárok és bekövetkezhet a magyar nemzet, valamint a magyar nyelvterület virtuális egyesülése.

A politikai mellett fizikai megosztottságot is eredményező államhatárok jelentette akadályok megszüntetése, a felgyorsult integrációs folyamatok a kisebbségbe szorult magyar nemzetrészek nyelvi jogainak területén is kiegyenlítődést és minőségi javulást ígért. A Szovjetunió széthullása és a korábban a szocializmust építő államokban lezajlott rendszerváltások után a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségek ugyanis joggal bízhattak abban, hogy a társadalmi, politikai és gazdasági átalakulásokat követően a kisebbségi és a nyelvi jogok terén is teljesen új korszak kezdődik, és a nyelvi jogok korlátozása – ami az első és a második világháborút lezáró békekötések után kisebbségbe szakadt magyar közösségek mindennapjainak része volt hosszú évtizedeken át – hamarosan a múlt kódéba vész. A kezdeti reményeket jelentősen fokozta, hogy Magyarország a szomszédjaival együtt hamarosan tagja lett az Európa Tanácsnak, illetve később – Ukrajna és Szerbia kivételével – az Európai Uniónak is.

3. A kisebbségi jogvédelem európai normái

Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata¹ 1948 óta összefoglalja azokat az általános emberi jogokat, amelyek minden embert (nemtől, kortól, vallástól, anyanyelvtől, bőrszíntől vagy vagyoni helyzetétől függetlenül) megilletnek (DAVIES és DUBINSKY, 2018). Az emberi jogoknak ez a fontos okmánya azonban semmit sem mond arról, milyen jogok kapcsolódnak a nyelvhasználathoz (SKUTNABB-KANGAS, 2012). 1975. augusztus 1-jén írták alá 35 állam képviselői a Helsink

Záróokmányt², amely jelentős előrelépést jelentett Európa biztonsága, valamint a gazdasági, tudományos, technikai és környezetvédelmi együttműködés területén, illetve az emberi jogok terén is. Az európai együttműködés kereteit meghatározó kötelezettségvállalási nyilatkozat azonban a nyelvi jogok kapcsán csak a bevándorlók nyelvi jogaival, illetve az idegen nyelvek szerepével, azok oktatásának kérdéskörével foglalkozik. A nemzeti kisebbségek jogai között a nyelvi, nyelvhasználati jogok nem szerepelnek a záróokmányban.

1992-ben szavazta meg az ENSZ Közgyűlése a *Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól*³ című dokumentumot, amely – bár eléggé általánosságban – megfogalmaz néhány, a kisebbségek nyelvhasználatához kapcsolódó jogot. Az ENSZ Emberi Jogok Főbiztosának hivatala által kidolgozott kiadvány szerint a nyelvi jogok „olyan emberi jogok, amelyek hatással vannak az állami hatóságok, egyének és más entitások nyelvi preferenciáira vagy használatára”. Ezek „az állami hatóságok azon kötelezettségeinek sorozataként írhatók le, hogy bizonyos nyelveket számos kontextusban használjanak, vagy ne zavarják a magánszemélyek nyelvi választásait és megnyilvánulásait”.⁴ Ugyanez a hivatal készítette az *Oktatás, nyelv és a kisebbségek emberi jogai* című jelentést 2020-ban.⁵

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ)⁶ 1990. június 29-én Koppenhágában fogadta el azt a nyilatkozatot, amely felsorol néhány

¹ Universal Declaration of Human Rights. <https://www.coe.int/en/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version>

² *Conference on Security and Co-operation in Europe: Final Act*. Helsinki, 1975. <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

³ *Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. General Assembly resolution 47/135 (18 December 1992). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>; magyarul: <http://adattar.adatbank.transindex.ro/nemzetkozi/dec-h.htm>

⁴ *Language Rights of Linguistic Minorities: A Practical Guide for Implementation*. Geneva: Office of the High Commissioner for Human Rights, 2017. p. 5. https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Minorities/SR/LanguageRightsLinguisticMinorities_EN.pdf

⁵ *Education, language and the human rights of minorities – Report of the Special Rapporteur on minority issues*. <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4347-education-language-and-human-rights-minorities-report-special>

⁶ Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). <https://www.osce.org/>

konkrétumot a nemzeti kisebbségek nyelvi jogairól.⁷ Az EBESZ abból a célból hozta létre a nemzeti kisebbségi főbiztos tisztségét⁸ 1992-ben, hogy a kisebbségi alapú konfliktusok a lehető legkorábbi szakaszban megelőzhetőek legyenek. A főbiztos hivatala több olyan ajánlást dolgozott ki és ajánlott tagállamai figyelmébe, amelyeknek célja a kisebbségekkel kapcsolatos konfliktusok megelőzése és csökkentése. Ezek közül több érinti a nyelvi jogok, a nyelvhasználat kérdéskörét (DUNBAR, 2022). Például: *A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások és értelmező megjegyzések* (1996)⁹; *A nemzeti kisebbségek nyelvi jogairól szóló oslói ajánlások és értelmező megjegyzések* (1998)¹⁰; *Útmutató a kisebbségi nyelvek használatához az elektronikus médiában* (2003)¹¹. *A Bolzanoi/Bozeni ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban és értelmező megjegyzések* (2008)¹², a *Ljubljani útmutató a sokszínű társadalmak integrálásához és magyarázó megjegyzések* (2012)¹³, valamint a *Tallinni irányelvek a nemzeti kisebbségekről és a médiáról a digitális korban* (2019)¹⁴ című kiadvány szintén tartalmaz a kisebbségek nyelvi jogaira vonatkozó ajánlásokat.

4. Az európai integráció és a kisebbségek nyelvi jogai

Amikor az 1990-es években az egykori szocialista blokk államai közül több is kifejezte csatlakozási szándékát az Európai Unióhoz, az EU a csatlakozási

tárgyalások megkezdésének alapfeltételeként fogalmazta meg az úgynevezett koppenhágai kritériumok teljesítését, amelyek között „a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme” is szerepel.¹⁵

A kisebbségekkel és nyelvi jogaikkal kapcsolatos problémák megoldása iránti reményeket táplálták az európai kisebbségvédelmi egyezmények is, amelyeket a kisebbségi és nyelvi jogok kodifikálása céljából dolgoztak ki és javasoltak elfogadásra az 1990-es évek első felében, többek között az EU-hoz való csatlakozásra váró államok számára is.

A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája¹⁶ (a továbbiakban Karta) 1992-ben, a Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről¹⁷ (a továbbiakban Keretegyezmény) 1995-ben született az Európa Tanács (ET) égisze alatt, és a térség európai integrációt célul kitűző valamennyi állama – Magyarország is beleértve – csatlakozott e két nemzetközi kisebbségvédelmi egyezményhez (1. táblázat).

1. táblázat:

*A Karta és a Keretegyezmény (ratifikációt követő) hatályba lépésének éve Magyarországon és a szomszédos államokban*¹⁸

	Karta	Keretegyezmény
Magyarország	1998	1995
Szlovákia	2002	1995
Ukrajna	2006	1998
Románia	2008	1995
Szerbia	2006	2001
Horvátország	1998	1997
Szlovénia	2001	1998
Ausztria	2001	1998

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

⁷ Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. Copenhagen, 1990. <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf>; magyarul: <https://docplayer.hu/979993-Az-emberi-dimenzioval-foglalkozo-koppenhagai-konferencia-dokumentuma.html>

⁸ OSCE High Commissioner on National Minorities. <https://www.osce.org/hcnm>

⁹ The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities. <https://www.osce.org/hcnm/hague-recommendations>

¹⁰ The Oslo Recommendations regarding the Linguistic Rights of National Minorities. <https://www.osce.org/hcnm/oslo-recommendations>

¹¹ Guidelines on the Use of Minority Languages in the Broadcast Media. <https://www.osce.org/tk/hcnm/32313>

¹² Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/6/33633.pdf>

¹³ The Ljubljana Guidelines on Integration of Diverse Societies. <https://www.osce.org/hcnm/ljubljana-guidelines>. Lásd pl. a dokumentum 42–43. részét.

¹⁴ The Tallinn Guidelines on National Minorities and the Media in the Digital Age. <https://www.osce.org/files/OSCE-Tallinn-guidelines-online%203.pdf>

¹⁵ Accession criteria (Copenhagen criteria). <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>

¹⁶ A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája, http://adatbank.sk/files/2012/10/2-795-186-588-2001_hu.pdf

¹⁷ Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900034.TV>

¹⁸ Saját szerkesztés, alapja: Information on the implementation of the recommendations for immediate action, <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22>; Country-specific monitoring of the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, <https://www.coe.int/en/web/minorities/country-specific-monitoring>

2. táblázat:
A Karta védelme alá vont nyelvek Magyarországon és a szomszédos államokban¹⁹

	Magyarország	Szlovákia	Ukrajna	Románia	Szerbia	Horvátország	Szlovénia	Ausztria
magyar		+	+	+	+	+	+	+
szlovák	+		+	+	+	+		+
ukrán	+	+		+	+	+		
román	+		+		+			
szerb	+			+		+	+	
horvát	+	+		+	+		+	+
szlovén	+					+		+
német	+	+	+	+	+	+	+	

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

Mint ahogy az EU-nak nincs a tradicionális nemzeti és nyelvi kisebbségek védelmét szabályozó saját speciális jogrendszere, az Európa Tanács két dokumentuma az európai kisebbségvédelem viszonyítási pontjaivá vált. Az első és második világháborút követő békekötések után kisebbségi helyzetbe került és hosszú évtizedeken át nemzetiségi és nyelvi jogában korlátozott több milliónyi magyar anyanyelvű számára reményt keltő volt az is, hogy a magyar nyelv az összes Magyarországgal szomszédos államban a Karta védelme alá vont nyelvek közé került, Magyarország pedig az összes, vele határos ország állam nyelvét a Karta által védelt nyelvek közé sorolta (2. táblázat).

Elvileg tehát ma már Magyarországon és mind egyik vele szomszédos államban azonos keretrendszerben, az úgynevezett „nemzetközi standardok” és az „európai normák” szerint szabályozzák a kisebbségek nyelvhasználati jogait.

5. Mire kötelez az európai kisebbségvédelem?

Az említett két európai kisebbségvédelmi dokumentum céljairól, tartalmáról számos elemzés olvasható magyarul is (LANSTYÁK és SZABÓMIHÁLY, 2002; FIALA-BUTORA, 2017; KARDOS, 2017; SZALAYNÉ, 2017; NAGY, 2018; VÍZI 2018; CSERNICKSKÓ et. al. 2020). Hogy ne általában szóljunk arról, milyen kötelezettségeket ró a két egyezményt ratifikáló államokra a nyelvi jogok területén e két

dokumentum, az alábbiakban azt vizsgáljuk meg röviden, hogy két konkrét területen: a kisebbségek anyanyelvi oktatása, illetve a kisebbségi nyelveknek a közigazgatásban való használata terén mit kell teljesíteniük a Karta alkalmazását vállaló államoknak. A kisebbségi nyelvhasználatnak épp ez a két területe az, amely hagyományosan a legnagyobb vitát szokta kiváltani (CSERNICKSKÓ és SZABÓMIHÁLY, 2010).

A Kartát ratifikáló államok – bizonyos megkövetésekkel – *à la carte* rendszerben válogathatnak a dokumentumban kínált rendelkezések közül. A választás egyik része az, hogy az állam választhat, mely nyelvekre terjeszti ki a Karta hatályát. A másik része pedig az, hogy az államok – a dokumentum I. rész 2. cikk 2. pontjában foglalt előírásokat figyelembe véve – úgy válogathatnak a Karta rendelkezései közül, hogy a II. részt mindenképpen alkalmazzák, a III. rész rendelkezései közül pedig „legkevesebb harmincöt bekezdést vagy pontot” alkalmaznak, mégpedig „legalább hármát-hármát a 8. és 12. cikkből és egyet-egyet a 9., 10., 11. és 13. cikkből”.

Azt, hogy az oktatás területén milyen lehetőségek közül választhatnak az államok, a 8. cikk 1. pontjának egy részletét áttekintve mutatjuk be. A Karta

¹⁹ Saját szerkesztés, alapja: States Parties to the European Charter for Regional or Minority Languages and their regional or minority languages, <https://rm.coe.int/states-parties-to-the-european-charter-for-regional-or-minority-langua/168077098c>

3. táblázat:

A Magyarországgal szomszédos államoknak
a Karta 8. oktatásról szóló cikke területén a magyar nyelvvel kapcsolatban tett vállalásai²¹

		Szlovákia	Ukrajna	Románia	Szerbia	Horvát-ország	Szlovénia	Ausztria
1. pont	a) iskola-előkészítő oktatás	i	iii	i	iii	iii	ii	ii
	b) általános iskolai oktatás	i	iv	i	iv	iv	ii	ii
	c) középiskolai oktatás	i	iv	i	iv	iv	ii	iii
	d) szakközépiskolai és szakmunkásképzés	i	iv	i	iv	iv	ii	iv
	e) felsőoktatás	i	iii	i	iii	iii	iii	iii
	f) felnőttoktatás és továbbképzés	i	iii	i	iii	iii	iii	iii
	g) a kisebbség történelmének, kultúrájának oktatása	+	+	+	+	+	+	+
	h) kisebbségi nyelven oktató pedagógusok továbbképzése	+	+	+		+	+	+
	i) a kisebbségi nyelvű oktatás felügyelő és tanácsadó szervének létrehozása	+	+	+			+	+
2. pont	igény szerint a településterületen kívül is megszervezik a kisebbségi nyelven az oktatást		+	+			+	+

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

8. cikk 1. pontja az óvodától az egyetemig és a felnőttoktatásig ezeket lehetőségeket kínálja:

„Az oktatásügyet illetően a Felek azokon a területeken, ahol ezeket a nyelveket használják, e nyelvek mindegyike helyzetének megfelelően, és anélkül, hogy az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek oktatása hátrányt szenvedne, vállalják, hogy...

- i elérhetővé teszik az általános iskolai oktatást²⁰ az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken, vagy
- ii elérhetővé teszik az általános iskola lényegi részét az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken, vagy

- iii biztosítják, hogy az érintett regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatása az általános iskolai tanrend integráns részét képezze, vagy
- iv a fenti i.-iii. szerinti intézkedések valamelyikét legalább azokra a tanulóakra alkalmazzák, akiknek családja ezt kívánja, és létszáma elegendőnek minősül; (...).”

Jól érzékelhető: egyáltalán nem mindegy, hogy melyik opciót választja egy adott állam. Miközben például az i bekezdés azt jelenti, hogy a kisebbségek anyanyelvükön tanulhatnak az oktatás adott szintjén, az ii azt, hogy bizonyos tantárgyak oktatása a kisebbségi nyelven folyik, az iii már csak azt, hogy nyelvük tantárgyként van jelen az oktatási folyamatban.

²⁰ Ugyanezek a lehetőségek jelennek meg az iskola-előkészítő oktatás, a középiskolai oktatás, a szakiskolai és szakmunkásképzés, valamint a felsőoktatás kapcsán is.

²¹ Saját szerkesztés, alapja: [https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:\[\]](https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:[])

4. táblázat:

A Magyarországgal szomszédos államoknak

a Karta 10. magyar nyelveknek a közigazgatásban való használata kapcsán tett vállalásai²²

	Szlovákia	Ukrajna	Románia	Szerbia	Horvátország	Szlovénia	Ausztria
1. pont a)	ii		ii	iv	iii	i	iii
1. pont b)			+		+	+	
1. pont c)			+	+	+	+	+
2. pont a)	+	+			+	+	
2. pont b)	+		+	+	+	+	+
2. pont c)	+	+	+	+	+	+	
2. pont d)	+	+	+	+	+	+	+
2. pont e)		+	+			+	
2. pont f)	+	+	+			+	
2. pont g)	+	+	+	+	+	+	
3. pont a)			+		+	+	
3. pont b)	+		+		+		
3. pont c)	+		+	+	+		
4. pont a)	+					+	+
4. pont b)			+			+	
4. pont c)	+	+		+		+	
5. pont	+		+	+	+	+	+

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

Azt, hogy a Magyarországgal szomszédos államok milyen kötelezettségeket vállaltak a magyar nyelv vonatkozásában az oktatás területén, a 3. táblázatban foglaltuk össze.

A 3. táblázatban láthatjuk, hogy az egyes államok különböző kötelezettségeket vállaltak. Szembetűnő például, hogy Szlovákia és Románia – ahol az óvodától az egyetemig terjedő magyar nyelvű oktatási intézményrendszer működik – a legmagasabb szintű vállalásokat tette. E két ország vállalta, hogy biztosítja a magyar nyelven folyó oktatást az óvodától az egyetemig. Ukrajna és Szerbia ezzel szemben – annak ellenére, hogy e két ország magyarsága is fejlett anyanyelvű oktatási hálózattal rendelkezik – meg lehetőségen alacsony szintű kötelezettségeket vállalt. E két ország csupán arra vállalt kötelezettséget, hogy a magyar nyelv tantárgyként szerepelhet az oktatási rendszerben, arra azonban nem, hogy oktatási nyelvként (is) jelen legyen.

A Karta 11. cikke a kisebbségi nyelveknek a regionális és helyi közigazgatásban való használatára vonatkozó lehetőségeket foglalja össze. Amint a 4. táblázatban láthatjuk, a Magyarországgal szomszédos államok – az oktatási jogokhoz hasonlóan – eltérő vállalásokat fogalmaztak meg. A leginkább támogatónak e téren Románia bizonyult, hiszen a vonatkozó pontok nagy részének alkalmazására vállalkozott, a legkevesebb vállalást pedig Ukrajna és Ausztria tette.

6. A vállalások gyakorlati megvalósulása

A vállalások azonban nem jelentik automatikusan azt, hogy a Karta ratifikációs törvényében lefektetett

²² Saját szerkesztés, alapja: [https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:\[\]](https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:[])

6. táblázat:
Mennyiben felelnek meg az egyes államok a Karta 8. cikkének (oktatás)
kapcsán tett saját vállalásaiknak a magyar nyelv vonatkozásában?
(A Szakértői Bizottság hivatalos értékelése alapján)²⁷

	Szlovákia	Ukrajna	Románia	Szerbia	Horvátország	Szlovénia	Ausztria
1. pont	a) iskola-előkészítő oktatás	5	5	5	5	5	4
	b) általános iskolai oktatás	5	5	5	5	5	4
	c) középiskolai oktatás	5	5	5	5	5	4
	d) szakközépiskolai és szakmunkásképzés	4	2	5	5	5	4
	e) felsőoktatás	5	5	5	5	5	5
	f) felnőttoktatás és továbbképzés	4	5	4	5	1	5
	g) a kisebbség történelmének, kultúrájának oktatása	1	4	4	1	4	5
	h) kisebbségi nyelven oktató pedagógusok továbbképzése	5	5	4		5	4
	i) a kisebbségi nyelvű oktatás felügyelő és tanácsadó szervének létrehozása	4	2	5			1
2. pont		2	5			5	5

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

cellákban található szám a fenti szempontrendszer megfelelő pontjára utal, és a Karta azon részére vonatkozik, amelynek alkalmazását az adott állam vállalta.²⁶

Amint a 6. táblázatban látjuk, a jelentések szerint alapjában véve mind a hét vizsgált állam teljesítette a magyar nyelv kapcsán az oktatás területén vállalt kötelezettségeit, ám egyetlen államnál sincs mindegyik pont mellett maximális pontszám. Az ukrain oszlopban látható néhány 2-es (a vállalás nem teljesült) értékelés is.

A 7. táblázatban a fenti szempontok szerint foglaltuk össze azt, hogy a Szakértői Bizottság hogyan látta a Karta 10. cikkének gyakorlati alkalmazását a vizsgált államokban. Az egyes cellákban található számok itt is, akárcsak az előző táblázatban, azt jelölik,

hogy a Szakértői Bizottság hogyan értékelte az adott vállalást gyakorlati megvalósulását az egyes államokban. (7. táblázat lásd következő oldal)

Amint a 7. táblázatban láthatjuk, a kisebbségi nyelvek közigazgatásban való használata terén jóval több a 2-es, azaz „nem teljesült” értékelés, és kevesebb az 5-ös, tehát „megvalósult” minősítés. Ez azt jelenti, hogy a Magyarországgal szomszédos államok a Karta ratifikálásával ugyan elkötelezték magukat a magyar mint kisebbségi nyelv támogatása mellett mind az oktatás, mind pedig a hivatalos nyelvhasználat területén, ám a nemzetközi kötelezettségvállalások gyakorlati megvalósítása területén korántsem jeleskednek.

²⁶ Lásd még a 3. táblázatot.

²⁷ Saját szerkesztés, alapja: Reports and Recommendations. [https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:\[\]](https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:[])

7. táblázat:
A Magyarországgal szomszédos államoknak
a Karta 10. magyar nyelveknek a közigazgatásban való használata kapcsán tett vállalásai²²

	Szlovákia	Ukrajna	Románia	Szerbia	Horvátország	Szlovénia	Ausztria
1. pont a)	4		4	4	1	4	4
1. pont b)			2		4	5	
1. pont c)			5	3	4	5	4
2. pont a)	4	4			2	5	
2. pont b)	4		4	5	4	5	4
2. pont c)	2	2	4	5	2	1	
2. pont d)	4	2	4	4	2	5	2
2. pont e)		2	4			1	
2. pont f)	4	4	4			3	
2. pont g)	4	4	5	4	4	4	
3. pont a)			4		2	4	
3. pont b)	4		4		2		
3. pont c)	1		4	3	2		
4. pont a)	4					4	5
4. pont b)			4			4	
4. pont c)	1	2	1	3		4	
5. pont	5		5	5	5	5	5

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

7. Összefoglalás

A 20. század végén Magyarország és az összes szomszédos állam együtt indult el az európai integráció útján, és ennek a hosszú útnak jelentős állomása volt a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának ratifikálása. Hiába vonta azonban Magyarország az összes szomszédos állam nyelvét a nemzetközi dokumentum védelme alá, és hiába került a magyar mindennyik szomszédos államban a védelmezett nyelvek közé, nem sikerült egységes keretben rendezni a magyar mint kisebbségi nyelv státusát a Kárpát-medencében. Az egyes államok saját viszonyaik, elvárásaik, bel- és nyelvpolitikai céljaik alapján tették saját nemzeti jogrendszerük részévé az említett európai kisebbségvédelmi dokumentumot. Azt is láthattuk két konkrét

példa, mégpedig a kisebbségi nyelveknek az oktatásban és a regionális vagy helyi közigazgatásban való megjelenése kapcsán, hogy az egyes államok még a vállalt minimumjogok gyakorlati alkalmazását sem biztosítják teljes mértékben. S mert az Európai Uniónak nincs saját, explicit módon kodifikált nyelvi jogi normarendszere, a magyar mint kisebbségi nyelv jogállása és használata továbbra is nagy változatosságot mutat, annak ellenére, hogy a térség államai már vagy tagjai az EU-nak, vagy kifejezték csatlakozási szándékukat. Az EU tagság számos előnnyel jár ugyan, ám a kisebbségi nyelvi jogainak biztosítása területén van még feladat bőven.

²² Saját szerkesztés, alapja: [https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:\[\]](https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:[])

Önmagukban tehát a nemzetközi kisebbségvédelmi egyezmények nem sokat érnek. „Sok állam aláírja az egyezményeket, és nem tesz erőfeszítéseket azok végrehajtására” – állapítják meg a téma elismert szakértői (PHILLIPSON és SKUTNABB-KANGAS, 2017, 6.o.). Hiába tehát az európai integráció, a kisebbségek

nyelvi jogainak szűkítése még hosszú ideig lehet viták forrása, akár Magyarország és szomszédjai vonatkozásában is. Sajnos szemléletes példája ennek a Kijev és Budapest között a kárpátaljai magyarok jogai körül kibontakozott éles vita (BEREGSZÁSZI és CSERNICKÓ 2020, 2022; CSERNICKÓ és KONTRA, 2023).

Irodalom

Beregszászi Anikó és Csernicsekó István (2020). Nyelvpolitika: harc a hatalomért. *Magyar Nyelv*, 116 (3), pp. 257–274. doi 10.18349/MagyarNyelv.2020.3.257

Csernicsekó István, Hires-László Kornélia, Karmacs Zoltán, Márku Anita, Máté Réka és Tóth Orosz Enikő (2020). *Ukrainian Language Policy Gone Astray: The Law of Ukraine “On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language” (analytical overview)*. Törökbálint: Termini Egyesület.

Csernicsekó István és Szabómihály Gizella (2010). Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitika és nyelvtervezés kihívásairól. In Bitskey Botond (szerk.), *Határon túli magyarság a 21. században: konferencia-sorozat a Sándorpalotában 2006–2008*. Budapest: Köztársasági Elnöki Hivatal (pp. 167–198.)

Csernicsekó István (2020). A nyelvi és politikai szuverenitás összefüggéseiről – szláv nyelvek példája alapján. In Nagy Noémi (szerk.), *Nemzetiségi-nyelvi szuverenitás a hosszú 19. században* (pp. 41–65). Budapest, Gondolat Kiadó.

Csernicsekó István (2022). Nyelvi (emberi) jogok, jogsértések és biztonságpolitika összefüggései Oroszország Ukrajna elleni háborúja tükrében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 24 (2), pp. 3–30.

Csernicsekó István és Kontra Miklós (2023). The Linguistic Human Rights Plight of Hungarians in Ukraine. In Phillipson, Robert és Skutnabb-Kangas, Tove (szerk.), *The Handbook of Linguistic Human Rights* (pp. 373–382). Hoboken (NJ): Wiley. doi: <https://doi.org/10.1002/9781119753926.ch26>

Davies, William és Dubinsky, Stanley (2018). *Language Conflict and Language Rights: Ethnolinguistic Perspectives on Human Conflict* (pp. 161–183). Cambridge: Cambridge University Press.

Dunbar, Robert (2022). Linguistic Human Rights in International Law. In Skutnabb-Kangas, Tove és Phillipson, Robert

(szerk.), *The Handbook of Linguistic Human Rights* (pp. 25–38). Oxford: Wiley–Blackwell.

Fiala-Butora János (2017). A Kisebbségvédelmi keretegyezmény és a Nyelvi Charta végrehajtása – egységes standard vagy szétfejlődés? *Kisebbségi Szemle*, 2017 (3), pp. 57–69.

Kamusella, Tomasz (2015). *Creating Languages in Central Europe During the Last Millennium*. New York, Palgrave Macmillan.

Kardos Gábor (2017). Mérlegen a Nyelvi Charta. *Kisebbségi Szemle*, 2017 (3), pp. 33–41.

Lanstyák István és Szabómihály Gizella (2002). *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában* (pp. 63–75). Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Nagy Noémi (2018). A nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak aktuális helyzete az Európa Tanács intézményei tevékenységének tükrében. *Pro Minoritate*, 2018 (Nyár), pp. 47–70.

Palander, Marjatta., Riionheimo, Helka és Koivist, Vesa (2018). Introduction: Creating and Crossing Linguistic Borders. In Palander, Marjatta., Riionheimo, Helka és Koivist, Vesa (szerk.), *On the Border of Language and Dialect*. Helsinki: Helsinki, Finnish Literature Society–SKS.

Phillipson, Robert és Skutnabb-Kangas, Tove (2017). Introduction to Volume 4. Language Rights: Challenges in Theory and Implementation. In Skutnabb-Kangas, Tove és Phillipson, Robert (szerk.), *Language Rights*, 2017 (4), pp. 1–13. London/New York: Routledge.

Skutnabb-Kangas, Tove (2012). Linguistic Human Rights. In Peter M., Tiersma és Lawrence M., Solan (szerk.), *The Oxford Handbook of Language and Law* (pp. 235–247). Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199572120.013.0017

Szalayné Sándor Erzsébet (2017). A kisebbségvédelmi keretegyezmény húsz év után – tapasztalatok a negyedik monitoring ciklus végén. *Kisebbségi Szemle*, 2017 (3), pp. 43–56.

Szilágyi N. Sándor (2008). A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban. In Fedinec Csilla (szerk.), *Értékek, dimenziók a magyarsággal kapcsolatban* (pp. 105–117). Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság.

Vizi Balázs (2018). A kisebbségi jogok védelmének európai színtere napjainkban: normatív rezsim és politikai diskurzus. *Pro Minoritate*, 2018 (Nyár), pp. 3–14.

Források

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája. http://adatbank.sk/files/2012/10/2-795-186-588-2001_hu.pdf

Accession criteria (Copenhagen criteria). <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, <https://www.coe.int/en/web/minorities/advisory-committee>

Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/6/33633.pdf>

Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages, <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/committee-of-experts>

Conference on Security and Co-operation in Europe: Final Act. 1975. Helsinki. <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. General Assembly resolution 47/135 (18. December 1992). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>; magyarul: <http://adattar.adatbank.transindex.ro/nemzetkozi/dec-h.htm>

Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. Copenhagen 1990. <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf>; magyarul: <https://docplayer.hu/979993-Az-emberi-dimenzioval-foglalkozo-koppenhagai-konferencia-dokumentuma.html>

Education, language and the human rights of minorities – Report of the Special Rapporteur on minority issues. <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/>

ahrc4347-education-language-and-human-rights-minorities-report-special

Guidelines on the Use of Minority Languages in the Broadcast Media. <https://www.osce.org/tk/hcnm/32313>

Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900034.TV>

Language Rights of Linguistic Minorities: A Practical Guide for Implementation. Geneva: Office of the High Commissioner for Human Right 2017. p. 5. https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Minorities/SR/LanguageRightsLinguisticMinorities_EN.pdf

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). <https://www.osce.org/>

OSCE High Commissioner on National Minorities. <https://www.osce.org/hcnm>

States Parties to the European Charter for Regional or Minority Languages and their regional or minority languages. <https://rm.coe.int/states-parties-to-the-european-charter-for-regional-or-minority-languages/168077098c>

The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities. <https://www.osce.org/hcnm/hague-recommendations>

The Ljubljana Guidelines on Integration of Diverse Societies. <https://www.osce.org/hcnm/ljubljana-guidelines>.

The Oslo Recommendations regarding the Linguistic Rights of National Minorities. <https://www.osce.org/hcnm/oslo-recommendations>

The Tallinn Guidelines on National Minorities and the Media in the Digital Age. <https://www.osce.org/files/OSCE-Tallinn-guidelines-online%203.pdf>

Universal Declaration of Human Rights. <https://www.coe.int/en/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->